

**PATARIMAI PEDAGOGAMS:
kaip vaikams pristatyti bendraklasį,
turintį autizmo spektro sutrikimų**

Vilnius, 2022

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

**NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA**

**Leidiny parengtas ir išleistas įgyvendinant projektą
„Įtraukiojo ugdymo galimybių plėtra, I etapas“
(Nr. 09.2.2-ESFA-V-707-03-0001). Projektas finansuojamas
Europos socialinio fondo lėšomis.**

Šį leidinį draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų
tikslais atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti ar
padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete)
tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose,
išleisti ir versti, platinti jo originalą arba kopijas.

Leidinį parengė Jolanta Laukaitienė

Leidybos įmonė „Kriventa“

V. Pietario g. 5-3, LT-03122 Vilnius

Tel. / faks. (8 5) 265 0629. Mob. tel. +370 682 47 899

El. paštas kriventa@kriventa.lt

www.kriventa.lt

Kalbos redaktorė Angelė Pletkuvienė

Dizainerė Ilona Chmieliauskaitė

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės
Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISBN 978-609-462-198-7

© Nacionalinė švietimo agentūra, 2022

TURINYS

5 Ar galime mokytis kartu?

7 Pasiruošimas pokalbiui

7 Pažintis su mokiniu

9 Pokalbis su mokinio tėvais

11 Pokalbis su mokiniu

12 Pokalbis su ugdymo įstaigos bendruomene

13 Pokalbis su mokinių tėvais

14 Kaip pristatyti mokiniams jų bendraklasį?

15 Pokalbio klasėje idėjos

20 Literatūra

Lankydami ugdymo įstaigą mokiniai, turintys autizmo spektro sutrikimų, kaip ir kiti vaikai, susiduria su vienokiais ar kitokiais iššūkiais. Stokodami įgūdžių juos įveikti ir būdami ypač jautrūs, kitaip nei jų bendraamžiai, jie gali elgtis ir neįprastai. Ugdymo įstaigoje gali kilti nemažai klausimų, ar verta ir, jei taip, tai kada ir kaip apie autizmo spektro sutrikimų turinčius mokinius kalbėtis su klasės bendraamžiais, jų tėvais ir ugdymo įstaigos bendruomene.

Šis leidinys ugdymo įstaigų specialistams padės geriau pasiruošti pokalbiui, jei kils poreikis paaiškinti kitiems, kodėl kai kurie mokiniai elgiasi kitaip. Leidinyje pateiktos gairės remiasi tik bendrojo pobūdžio patarimais, nes kiekvienas vaikas yra individualus. Šiuo leidiniu siekta atkreipti dėmesį į svarbius momentus besiruošiant pokalbiui. Idėjos, kurias rasite šiame leidinyje, tikimės, parodys kryptį, kaip pasiekti pokalbio su mokiniais, jų tėvais ir bendruomene tikslus: sumažinti nerimą, ugdyti empatiją ir gerbti kiekvieno žmogaus individualumą bei skirtumus.

AR GALIME MOKYTIŠ KARTU?

Ugdymo įstaigose susitinka vaikai, kurių skirtingi gebėjimai, įgūdžiai ir patirtis. Kai vaiko negalia yra fizinė arba protinė ir ji matoma, tokį vaiką pastebėti, priimti ir paaiškinti jo patiriamus sunkumus, elgseną yra paprasčiau. O jei vaikas patiria problemų socialinėje srityje, sunkiau adaptuojasi, jautriau reaguoja į aplinkos garsus, kvapus, šviesą ar kitus dirgiklius, paaiškinti vaiko impulsyvumą, jautrumą ar elgesio problemas tampa gerokai sudėtingiau. Aplinkiniai pastebėtą nepageidautiną vaiko elgesį gali priskirti nepaklusnumui ar prastam auklėjimui. Minėtomis savybėmis dažniausiai ir pasižymi vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimų. Jų neįprastas elgesys dažniausiai ir paskatina apie tai pasikalbėti su šalia esančiais asmenimis.

Kada yra prasmingas pokalbis su mokyklos bendruomene, tėvais ir mokiniais? Prieš nuspręsdami, kokia forma apie tai kalbėsitės su ugdymo įstaigos bendruomene, pabandykite

atsakyti, dėl ko verta tai daryti? Koks būtų jūsų galutinis tikslas?

Mokinių ugdantys specialistai susiduria su iššūkiu, kaip paaiškinti kitiems mokiniams, kai jie pastebi ir mato, kad jų bendraklasiai elgiasi ar reaguoja į tam tikras situacijas neįprastai. Bendraklasiai gali stebėtis, neteisingai suprasti savo bendraamžio elgesį ar net reaguoti ne visai deramai. Klasėje mokiniams gali kilti klausimų ne tik dėl bendraklasio elgesio, bet ir dėl ugdymo užduočių pateikimo skirtumų, pažangos vertinimo. Vaikai gali klausti, kodėl bendraklasiui taikomos tam tikros išimtys ugdymo metu, o kitiems – ne.

Norėdami geriau tam pasiruošti, neapsiribokite tik pokalbiu klasėje su mokiniais ar jų tėvais. Labai svarbu, kokios vertybės puoselėjamos ugdymo įstaigoje. Ar apie jas žino mokiniai, tėvai ir bendruomenė?

Diskusija jūsų ugdymo įstaigos bendruomenėje padėtų geriau suprasti:

- Ar toleruojate vienas kito asmeninius skirtumus?
- Koks požiūris vyrauja įstaigoje, kai kalbama apie negalią, raidos sutrikimų turinčius asmenis? Koks yra tolerancijos lygmuo?
- Kaip galėtumėte paskatinti mokykloje toleranciją vienas kitam?
- Kaip galėtumėte nesukelti emocinės žalos ir nestigmatizuoti mokinio?
- Jei jau tikrai nuspręsite, kad verta apie tai kalbėti, kaip galėtumėte pristatyti mokinį, kad jis patirtų socialinę sėkmę klasėje ir jo patyrimas ugdymo įstaigoje būtų vertas gerų prisiminimų?

ATSIŽVELKITE Į ŠIUOS ASPEKTUS:

- Kokios yra mokinių \ tėvų patirtys, nuostatos, kai kalbama apie autizmą?
- Ar mokiniai jau žino, kad jų klasėje mokosi (-ysis) bendraklasis, turintis specialiųjų ugdomosi poreikių?
- **Jei mokiniai žino**, kad jų klasėje mokosi bendraklasis, kuriam diagnozuota autizmo spektro sutrikimų, būtų galima pasvarstyti ir kalbėti atvirai, kas yra autizmas. Galima pradėti nuo abstrakčių, bendrų paaiškinimų, pereinant prie konkretesnių. Visi esame skirtingi, turime savų poreikių ir pomėgių. Pastebėkite, kokių stiprybių turi vaikai ir kokios pagalbos kartais prireikia kiekvienam mokiniui mokykloje.
Jei mokiniai nežino, kad jų bendraklasis turi autizmo spektro sutrikimų, vis tiek greičiausiai teks paaiškinti jo ypatumus, nes mokinius gali bauginti nespecifinės situacijos klasėje. Tai suteiks mokiniams aiškumo, kodėl jų bendraklasis elgiasi neįprastai ir kaip jiems reaguoti arba padėti.
- Būkite jautrūs ir empatiški. Autizmas nėra liga, tačiau akcentuoti, ypač vyresnėse klasėse, žodžius „autizmas“, „diagnozė“ ar „sutrikimas“ būtų nejautru, taip pat neverta per daug ir išskirti mokinį iš kitų. Kyla pavojus, kad jis įgaus „ypatingojo“ mokinio įvaizdį.

Mokslinėje literatūroje, specialistų ir praktikų, kurie specializuojasi autizmo spektro srityje, pateiktose rekomendacijose nuomonės, kaip paaiškinti mokiniams apie autizmą, yra prieštaringos. Vienuose šaltiniuose rekomenduojama informuoti mokinius ir papasakoti jiems, kas yra autizmas, kokiomis savybėmis pasižymi autistiški asmenys ir kokių ypatumų turi jų bendraklasis tam, kad būtų pasiektas teigiamas socialinis klimatas klasėje (Aufklärung der Mitschüler über Autismus, 2012). Kiti autoriai (Matzies-Köhler, 2015) mano, kad visgi reikėtų atsargiai kalbėti apie autizmo spektro sutrikimų turintį mokinį dėl stigmatizavimo pavojaus, ypač paauglystės laikotarpiu. Neverta akcentuoti tam tikrų sunkumų, nes jų iš esmės patiria kiekvienas mokinytis.

Šios metodinės gairės remiasi tik bendrojo pobūdžio patarimais, nes kiekvienas vaikas yra individualus. Jei yra galimybė, pasikalbėkite su

pačiu vaiku, turinčiu autizmo spektro sutrikimų, pasiteiraukite tėvų nuomonės, kaip būtų galima paaiškinti kitiems mokiniams apie jų vaiko ypatumus ir poreikius. Rekomenduotume atsižvelgti į klasės, mokyklos ir šalies kontekstą, pasikviesti specialistų, kurie turi žinių ir patirties, paprašyti jų plačiau papasakoti apie autizmo spektro sutrikimų turinčius mokinius.

POKALBIO SU MOKINIAIS ESME SUDARO ŠIE ASPEKTAI:

- kiekvienas esame individualus, tarp mūsų nėra vienodų žmonių;
- visi turime stiprybių ir patiriame sunkumų;
- kiekvienas turime individualių poreikių;
- kai susiduriame su sunkumais ar prastai jaučiamės, mums svarbu pajusti aplinkinių paramą ir sulaukti pagalbos.

Paaiškinimas mokiniams, klasės tėvams ir mokyklos darbuotojams apie autistiško mokinio individualumą, paramos poreikį:

- padės jiems sumažinti baimę, nerimą, nes tai kyla dėl nežinomybės ar išankstinių nuostatų;
- kurs aplinką, kurioje galima išsiskirti, turėti ypatumų;
- nepriklausomai nuo to, kokie yra asmens gebėjimai, leis kiekvienam jaustis gerai.

PASIRUOŠIMAS POKALBIUI

Iš anksto pasiruoškite pokalbiui klasėje apie autizmo spektro sutrikimų turintį mokinį.

- Susitikite su mokinio, kuriam diagnozuotas autizmas, tėvais.
- Pasikalbėkite individualiai su mokiniu.
- Konsultuokitės su kitais specialistais.

Išankstinis pasiruošimas padės geriau pasirėngti, išvengti būsimų sunkumų, palengvins vaiko, turinčio raidos sutrikimų, adaptaciją klasėje bei tolesnę ugdymą.

PAŽINTIS SU MOKINIU

Apsilankyti būsimoje mokykloje, apžiūrėti naująją klasę, pabūti pamokoje pravartu visiems mokiniams, kurie ruošiasi ateiti į pirmą klasę ar nori pakeisti mokyklą. Vaikui, turinčiam autizmo spektro sutrikimų, labai svarbu nuspėjamas, pastovumas. Todėl perėjimas į kitą ugdymo įstaigą ar atėjimas iš namų į ugdymo įstaigą gali būti stresinis įvykis. Dėl pasikeitusios įprastinės aplinkos, kuri nepritaikyta vaiko poreikiams, gali kilti nerimas, baimė, pyktis, sensorinis nuovargis. Vaikas jausis ramiau, jei turės galimybę apsilankyti mokykloje, susipažinti

su klasės ir mokyklos aplinka dar prieš mokslo metus. Gerai, jei pirminis susitikimas su vaiku ir jo tėvais ar globėjais įvyktų likus bent jau savaitei iki naujųjų mokslo metų (Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2020 m. rugsėjo 14 d. įsakymas Nr. V-1367).

Per pirmąją pažintį su vaiku galite ne tik stebėti būsimą mokinį, surinkti kuo daugiau naudingos informacijos apie jo ypatumus, bet ir sužinoti, kaip vaikas ar jo tėvai suvokia diagnozę, kiek tėvai turi žinių, domisi ir linkę įsitraukti į vaiko ugdymo procesą.

Pasistenkite daugiau sužinoti:

- kokie yra vaiko pomėgiai, kuo jis domisi;
- kas jam patinka, kas jam sekasi, ką jis geba daryti namuose, kitose aplinkose;
- kokia buvo ankstesnė mokinio patirtis ikimokyklinio ugdymo įstaigoje ir namuose;
- kuo vaikas gali skirtis nuo savo bendramamžį;
- kokios pagalbos jam gali prireikti;
- kokios kitų specialistų rekomendacijos;
- ko tikisi tėvai, kokią viziją ir kokius lūkesčius jie turi, kalbėdami apie vaiko ugdymą mokykloje.

SUSITIKIMAS KLASĖJE. Geriausia su mokiniumi susitikti klasėje, kurioje vyks pamokos. Šitaip jis galės susipažinti su aplinka, kurioje mokysis. Leiskite vaikui pasivaikščioti klasėje, paklauskite jo, kur jaustųsi geriausiai. Stebėkite, kurioje vietoje jis galėtų jaustis saugus.

Pasitarę su tėvais galite pasiūlyti sėdėti arčiau klasės lentos, pirmoje suolų eilėje. Jei jam teks dažnai išeiti iš klasės, galima pasiūlyti vietą arčiau durų, tačiau ne prie pat jų, kad nebūtų blaškomas vaiko dėmesys.

Supažindinkite ne tik su klasės aplinka, bet ir su kitomis mokyklos erdvėmis: valgykla, sporto sale, biblioteka ir kt.

Jūsų tikslas – apsaugoti mokinį nuo netikėtumų, sukurti pasitikėjimu grįstus santykius mokyklos aplinkoje. Būtų verta ir naudinga, jei su mokiniumi, kuriam nustatyta raidos sutrikimų, susipažintų ir mokytojo padėjėjas.

Prasidėjus naujiems mokslo metams mokinys jau žinos, kaip atrodo jo mokykla, mokytojas, klasė ir kita aplinka. Tai padės jam saugiau jaustis mokykloje.

POKALBIS SU MOKINIO TĖVAIS

Nelengva auginti vaiką, kuriam nustatytas autizmas. Tėvams tai skaudi patirtis. Jiems gali būti emociškai sunku susitaikyti su vaiko diagnoze. Tėvai gali jausti kaltę, nerimą, pyktį, nori geriau suprasti savo vaiką ir ieško tinkamiausių metodų, skatinančių jų vaiko raidą (Videikaitė, 2019).

Dažnai tėvams sudėtinga kalbėti apie vaiko raidos sutrikimą. Jums taip pat gali būti sunku apie tai kalbėti, ir tai visiškai normalu. Pasitarkite su mokyklos psichologu, socialiniu darbuotoju, logopedu ar specialiuoju pedagogu, kurie galėtų jums pagelbėti savo patarimais ar išvaizgomis. Suburkite komandą, kuri veiktų daugia-discipliniu požiūriu.

Susitikę su tėvais išsiaiškinkite, ar jie sutinka, kad apie jų vaiką būtų kalbama klasėje, ir kokia tokio pokalbio reikšmė. Gali būti taip, kad tėvai nebus linkę, jog apie jų vaiko ypatumus būtų kalbama atvirai klasėje. Jie gali nerimauti, bijoti galimų patyčių, streso, kurį patirtų jų vaikas.

Tėvams svarbu pajusti, kad jums rūpi vaiko situacija, kad jūs taip pat siekiate, jog vaikas būtų priimtas klasėje ir visoje mokyklos bendruomenėje. Skirkite laiko pabendrauti su mokinio tėvais. Jei jums pavyks sukurti pasitikėjimu grįstą santykį su mokinio tėvais ir paskatinti jų norą bendradarbiauti, bus lengviau ateityje priimti bendrus sprendimus.

Paaiškinkite tėvams, ką norėtumėte pasiekti šiuo pokalbiu ar pamoka klasėje. Jei jie nesutinka, kad apie jų vaiko ypatumus būtų kalbama klasėje, verta gerbti jų nuomonę ir sprendimą.

KO PAKLAUSTI TĖVŲ? Neskubėkite ir skirkite pakankamai laiko, atidžiai klausykite, ką pasakoja tėvai.

- Ką jums svarbu žinoti apie mokinį?
- Ką tėvai patys pasakojo vaikui apie autizmą? Pasiteiraukite, kaip jų sūnus ar dukra supranta savo individualumą, ką apie tai jie yra kalbėję su savo vaiku. Kaip jis tai priima ir supranta?
- Paprašykite papasakoti tėvų apie sūnaus ar dukros ypatumus, stiprybes. Galbūt jis turi ypatingą domėjimosi sritį.
- Sužinokite, kaip patys tėvai vertina savo vaiko ypatumus, specifinius gebėjimus, skirtumus nuo bendraamžių.
- Išsiaiškinkite, kokius lūkesčius tėvai turi ir kokios aplinkos mokykloje tikisi vaikui. Ko tikisi iš savo vaiko?

- Ar tėvai norėtų, kad klasės draugai ką nors žinotų ir suprastų apie autizmą, apie jų vaiko ypatumus ir poreikius?
- Pabandykite kartu diskutuoti, ko siektumėte šiuo pokalbiu klasėje? Kur slypi pavojai ir kokia galima žala vaikui?
- Paklauskite tėvų, kaip, jų manymu, galėtumėte pristatyti bendraklasiams jų sūnų ar dukrą.
- Papasakokite tėvams, kokiais būdais galite paaiškinti klasės mokiniams apie jų bendraklasio poreikius.
- Paprašykite tėvų padėti pristatyti jų sūnų ar dukrą klasėje, drąsiai klauskite jų patarimo, paskatinkite juos išsakyti savo idėjas.

Jei tėvai nėra su savo sūnumi ar dukra kalbėję apie autizmo spektrą ir nori apsaugoti savo

Kodėl verta skirti pakankamai laiko ir dėmesio pokalbiui su tėvais?

- Pokalbis su tėvais atskleis, kuo ypatingas jūsų mokinys ir kaip sukurti jo poreikius atitinkančią aplinką, į ką atkreipti dėmesį siekiant išvengti būsimų sunkumų klasėje.
- Geriau suprasite pats ir bus lengviau paaiškinti mokiniams, kokios pagalbos kartais gali prireikti jų bendraklasiui.

Surinkta informacija iš tėvų apie vaiko elgesį, stiprybes ir probleminius dalykus bus naudinga ne tik rengiant individualų pagalbos planą, bet ir numatant pagalbos būdus, jeigu jų prireiks, kuriuos aptarsite su mokiniais ir (ar) jų tėvais.

Jei tėvai neprieštarauja dėl pokalbio klasėje, kurio metu bus kalbama apie jų sūnų ar dukrą, iš anksto, jei tai įmanoma, pasikalbėkite ir su autistišku mokiniu.

vaiką, būtų gerai jų paklausti, kaip, jų manymu, būtų galima paaiškinti jų vaiko ypatumus klasės vaikams. Jų sūnaus ar dukros bendraklasiams gali kilti klausimų dėl netipiško elgesio ar tam tikrų išimčių mokantis (pvz., vizualinis užduočių struktūravimas, dažnesnės pertraukos, sensorinės priemonės pamokos metu ir pan.).

Paprašykite tėvų iš anksto pasikalbėti su savo vaiku ir jam pranešti, kad apie jį bus kalbama klasėje.

Kartu su tėvais pabandykite rasti tokių vaiko pomėgių, savybių ar gebėjimų, kurie patiktų ir bendraklasiams. Pavyzdžiui, jei pradinėjų klasių mokinys turi augintinį, aptarkite galimybę jį atsinešti į klasę.

Jūs galite paprašyti užpildyti iš anksto parengtą klausimyną tėvams arba juo pasirėmti pokalbyje su tėvais. Taip bus lengviau tėvams nepraleisti svarbios informacijos apie vaiką, o jums klausimynas padės surinkti tikslesnius duomenis.

POKALBIS SU MOKINIU

Jei vaikas gali papasakoti apie save, pasikvieskite pasikalbėti ir jį. Pasakykite jam, kad norite paaiškinti bendraklasiams, kodėl jis kartais mokykloje mokysis kitaip.

Jei tėvai yra kalbėję su savo vaiku apie autizmą, paklauskite mokinio, ką jis mano apie tai, kad klasėje bus paaiškinta apie autizmą? Stebėkite, kokią prasmę, teigiamą ar neigiamą, vaikas suteikia autizmo sąvokai.

- Paklauskite jo, ką jis norėtų apie save papasakoti.
- Nuraminkite vaiką pasakydami, kad bus kalbama apie jo stiprybes, apie tai, ką jis kaip ir kiti jo bendraamžiai mėgsta daryti ir kokie jo pomėgiai.
- Pasikalbėkite apie tai, ko jis nori išmokti mokykloje.
- Paklauskite, ko jis tikisi iš savo bendraklasių.

Papasakokite, kaip norėtumėte per pamoką paaiškinti bendraklasiams apie jo ypatumus, autizmą, ir, jei įmanoma, pabandykite kartu suplanuoti būsimą pamoką.

- Kartu pasvarstykite, ką galima būtų papasakoti apie jį klasėje ir apie ką geriau būtų nekalbėti.
- Išsiaiškinkite, kas jį neramina, ir pabandykite paaiškinti, kodėl svarbu jo bendraklasiams geriau jį pažinti.
- Paaiškinkite, kodėl manote, kad tai reikalinga.

PVZ., „KLASĖS DRAUGAI LENGVIAU TOLERUOS TAVO YPATUMUS, GERIAU SUPRAS, KADA TAU REIKALINGA PAGALBA.“

Jūsų įsiklausymas leis jam pajusti, kad jis yra asmenybė. Išsaugokite jo savigarbą, išklausydami jo nuomonę ir pasiūlymus.

Jei mokinys nenori, kad apie jį būtų kalbama klasėje, leiskite jam išsakyti savo nuomonę, dalyvauti priimant sprendimus.

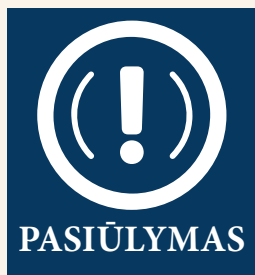
Vaikui labai svarbu sukurti saugius, nuspėjamus santykius, tad jūsų vidinis nusiteikimas ir ramybė padės sumažinti nerimą, kai jis pasakos apie save.

POKALBIS SU UGDYMO ĮSTAIGOS BENDRUOMENE

Jei klasėje mokysis mokinys, kuriam nustatytas autizmas, jūs jausitės tvirčiau ir ne vienas, jei su jumis kartu dirbs ir kiti mokyklos specialistai:

- pedagogai, kurie taip pat ugdyt mokinių;
- psichologas;
- socialinis pedagogas;
- logopedas, ergoterapeutas ar kiti specialistai, tiesiogiai kontaktuojantys su vaiku;
- mokytojo padėjėjas;
- šeimą ir vaiką konsultuojantys specialistai.

Tėvai ir specialistai gali tapti gera paramos ir pagalbos jums komanda. Specialistų patarimai, gerosios praktikos pavyzdžiai padės geriau pasiruošti pasitikti mokinių mokykloje ir planuoti pagalbos vaikui poreikį.

Jeigu surinkote informaciją iš vaiko ir jo tėvų, kartu su kolegomis ir kitais specialistais pabandykite išskirti vaiko poreikius ir galimus paramos būdus (žr. 1 lentelę). Pasinaudoję šia informacija vėliau galėsite apie vaiko poreikius kalbėtis ir aptarti tai su mokiniais klasėje.

POKALBIS SU MOKINIŲ TĖVAIS

Įvairių gebėjimų turinčių vaikų įtrauktis į bendrojo ugdymo mokyklas pedagogams yra iššūkis. Jiems tenka mediatoriaus arba konsultanto vaidmuo tarp autistiško mokinio, jo bendraklasių ir tėvų. Mokinių tėvai gali jausti nerimą, turėti klaidingus įsitikinimus dėl autizmo spektro sutrikimų turinčius vaikus. Kaip ir klasės mokiniams, jiems taip pat gali būti reikalingas paaiškinimas, kuris padės sumažinti nerimą ir bereikalingus nuogąstavimus. Tačiau suprantant, kad visi vaikai patiria ne tik sėkmių ugdymo įstaigoje, bet ir sunkumų, kyla klausimas, kodėl reikėtų kalbėti apie autistiško vaiko ypatumus ir patiriamus iššūkius?

Galimi uždaviniai kalbant su mokinių tėvais:

- pranešti, kad jūsų klasėje mokysis vaikas, kuriam nustatytas autizmas;
- paaiškinti mokinių tėvams, kodėl visiems vaikams verta mokytis kartu;
- atskleisti, kokia nauda jų vaikams bei apskritai visai mokyklos bendruomenei, kai mokykloje mokosi specialiųjų poreikių vaikai;
- sumažinti nerimą kalbant tiesą apie vaiką, jo individualumą ir pagalbos poreikį;
- paprašyti tėvų pagalbos paaiškinant paramos naudą mokiniui, turinčiam ypatingų poreikių.

TĖVŲ ŠVIETIMAS. Pasirūpinkite, kad tėvai galėtų daugiau sužinoti apie:

- autizmo spektrą;
- autistiškų žmonių savybes, jų gebėjimus ir pasiekimus;
- autistiškų mokinių poreikius mokykloje ir struktūruoto mokymo bei pritaikytos aplinkos svarbą ir naudą visai klasei.

BENDRAS POŽIŪRIS

- Paskatinkite tėvus prisijungti ir drauge kurti vaikams vertybines nuostatas, susijusias su žmogaus individualumu visuomenėje, tolerancija, pagarba ir atsakomybe. Paprašykite tėvų pasikalbėti apie tai su savo vaikais ir paaiškinti jiems apie visų žmonių skirtumus ir individualius poreikius.
- Labai svarbu, kad vaikams ir namuose, ir klasėje būtų teikiama vienoda informacija.
- Pasitarkite su mokiniu, kuriam diagnozuotas autizmas, tėvais, kaip galėtumėte apie jo ypatumus kalbėti su klasės mokinių tėvais.

KAIP PRISTATYTI MOKINIAMS JŲ BENDRAKLASĮ?

Ruošdamiesi pokalbiui su mokiniais klasėje, atsižvelkite į keletą aspektų:

- ar gautas tėvų sutikimas;
- koks tėvų požiūris ir nuomonė; kaip jiems atrodo, koks būtų priimtinausias būdas paaiškinti bendraklasiams apie jų vaiko individualumą, savybes;
- kokia mokinio, kuriam nustatytas autizmas, nuomonė ir požiūris;
- koks mokinių amžius;
- kokia klasės ir mokyklos socialinė aplinka, tolerancijos lygmuo.

Kalbėti apie kiekvieno asmens skirtumus ir individualumą bus lengviau, jei nepriklausomai nuo mokinių amžiaus nuolat jiems priminsite klasės, mokyklos vertybes, taip pat ką reiškia pagarba vienas kitam, tolerancija, kas sukuria jausmą, kad klasėje būti visiems gera.

Pasistenkite labai neišskirti, nepabrėžti vaiko kitoniškumo. Bendraamžiai gali susidaryti nuomonę, kad autistiškas mokinys yra ypatingas. O autizmo spektro sutrikimų turintis vaikas gali taip pat pajusti per didelį dėmesį sau ir dažniau

reikalauti išskirtinių sąlygų. Autistiškas vaikas nėra kitoks. Nors skiriamės išvaizda, gebėjimais ar pomėgiais, tačiau gerai jaučiamės, kai kiti mus priima tokius, kokie esame.

Jūsų pavyzdys mokiniams taip pat labai svarbus. Net jei vaiko, kuriam nustatytas autizmas, elgesys jums kelia baimę, išlikite ramūs. Mokiniais bendraklasio elgesį galite paaiškinti diskusijos metu, pateikdami socialinių istorijų ar nagrinėdami vaidmenų apsikeitimo situacijas.

Vaikams jau nuo mažumės verta pasakoti apie kiekvieno žmogaus individualumą, mokyti toleruoti kito asmens skirtumus, užjausti, padrausinti, pagirti šalia esantįjį. Nebus lengva kalbėti apie autistiško mokinio ypatumus mokykloje vyresniems mokiniams, jei jie nėra analizavę įvairovės, stereotipų mūsų gyvenime reikšmės. Leiskite mokiniams nuolat stebėti supantį pasaulį ir rasti įvairovės įvairiuose kontekstuose.

Nemažai metodinių rekomendacijų, kaip ugdyti vaikų jautrumą ir empatiją kitam, puoselėti įvairovę, galima rasti šiame metodiniame leidinyje:

Metodinis leidinys „Pagarbos kitoniškumui ugdymas pradinėse klasėse“. 2018, p. 35. Interneto prieiga: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/8700>.

POKALBIO KLASĖJE IDĖJOS

TEMA „SKIRTUMAI IR PANAŠUMAI“

1. Paieškokite vienas kito fizinės išvaizdos, pomėgių, gabumų skirtumų.

Vienas žmogus yra geras sportininkas, kitas mėgsta muzikuoti ar piešti. Vienas mėgsta daug šnekėti, o kitam patinka tylu. Vieno akių spalva mėlyna, kito akys rudos. Vienas valgo pomidorus, o kitas labiau mėgsta agurkus. Vienas geba dirbti grojant muzikai, kitam muzika trukdo susikaupti...

*Yra daug knygų, muzikos žanrų, sporto rūšių, televizijos laidų, mados stilių, automobilių ženklų...
Ko reikia, kad būtų tokia įvairovė?
Kas būtų, jei visi būtume vienodi?*

2. Pabandykite rasti vienas kito panašumų.

*Nors skiriamės savo išvaizda, gebėjimais, pomėgiais, tačiau turime ir panašumų.
Pakalbėkite su vaikais apie panašumus. Kuo jie yra panašūs kalbant apie išvaizdą, pomėgius, norus?
Paklauskite vaikų, kokių norų jie turi klasėje? Ko jie nori vienas iš kito?*

3. Diskusija su mokiniais apie skirtumus, įvairovę, panašumus ir poreikius leistų priartėti prie bendraklasio ypatumų ir poreikių aptarimo.

Nors pokalbiai apie įvairovę, kiekvieno žmogaus skirtumus ir pagarbą vienas kitam yra svarbūs, pageidautina, kad diskusija, analizė su moksleiviais mokykloje vyktų nuolat. Taip pat svarbus ir paaiškinimas apie bendraklasio ypatumus, nes jei apie tai nebus kalbama, mokiniai klaus vienas kito, kas jam yra.

Neaiškumas, kas yra bendraklasiui, gali kelti nerimą ir baimę. Mokiniai gali jo vengti, bijoti, būti priešiški nusiteikę, galbūt net ir šaipytis iš

keisto bendraklasio elgesio. Verta pagalvoti, kas geriau: ar įvardijimas, autizmo etiketė vaikui, ar neaiškumas, baimė klasėje ir netinkamas moksleivių elgesys. Mokinių priešiškas elgesys bendraklasio atžvilgiu gali ir pasikeisti, jei jiems paaiškinama apie jo elgesį ir poreikius. Labai neakcentuojant simptomų, bendraklasio problemų ir autizmo, kaip diagnozės, galima papasakoti apie vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimų, ypatumus, išryškinant bendraklasio pagalbos svarbą.

Mokiniam gali pasakyti, kad kartais mokykloje visiems pasitaiko sunkumų, apie kuriuos nesmagu pasakoti kitiems. Greičiausiai ir jiems būtų nemalonu, jei viešai aptarinėtume jų sunkumus. Lygiai taip pat ir autistiškam mokiniui, kuris patiria sunkumų mokykloje, gali būti sunku, kai bus aptariamos jo problemos. Išryškinkite vaiko pomėgius ir stiprybes, o ne problemas.

Keletas idėjų:

- paprašykite mokinių apibūdinti bendraklasio, kuriam nustatytas autizmas, elgesį, savybes;
- mokiniai gali pasidalyti savo pastebėjimais apie stipriąsias bendraklasio savybes;
- leiskite mokiniams užduoti klausimų apie tai, kas jiems atrodo neįprasta.

„MŪSŲ SUVOKIMO SKIRTUMAI“

- Pasitelkę optinių iliuzijų pavyzdžius, atskleiskite mokiniams kiekvieno iš mūsų suvokimo skirtumus.
- Ne kiekvienas gali susikaupti triukšmingoje aplinkoje. Ar galime lengvai suvokti situaciją, kai veikia dirgikliai, kurių negalime išjungti?

**Klasėje atlikite tokį eksperimentą.
AR GALITE PERSKAITYTI BE KLAIDŲ?
Uždėkite mokiniui ausines ir įjunkite, pvz., garso knygą.
Paprašykite mokinio perskaityti kokį nors tekstą garsiai.
AR JIS GEBĖS GREITAI ATSAKYTI Į KLAUSIMUS?**

Nors mūsų išskirtinimai kartais gali atrodyti kaip kliūtis ar sunkumai, tai nėra priežastys, kurios trukdytų mums siekti svajonių ar savų tikslų.

TEMA „ŽYMIŲ ŽMONIŲ, TURINČIŲ AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMŲ, PASIEKIMAI ĮVAIRIOSE SRITYSE“

Manoma, kad daug žymių asmenybių galėjo būti ar yra autistiški, nes turėjo ypatingą požiūrį į pasaulį, o jų elgesys buvo būdingas autistiškiems žmonėms.

Ar žinojote, kad Volfgangas Amadėjus Mocartas, Albertas Einšteinas, Mikelandželas, Izakas Niutonas, Čarlzas Darvinas, Bilas Geitsas,

Stivenas Polas Džobsas, Nikola Tesla, Vudis Alenas, Luisas Kerolis, manoma, turėjo autistiškų žmonių savybių? Galbūt vaikai jau matė TV ekranuose klimato kaitos aktyvistę Gretą Thunberg arba garsų futbolininką Lionelį Mesį?

Kuo šie įžymūs žmonės ypatingi? Kokių autistiškų žmonių bruožų jie turi?

BENDRAKLASIŲ PAGALBA, KAI KLASĖJE YRA MOKINYS, KURIAM NUSTATYTAS AUTIZMAS

- Pasikalbėkite su vaikais apie pagalbą vienas kitam. Kada žmonės padeda vieni kitiems?
- Kaip mes jaučiamės, kai sulaukiame pagalbos? Pvz., kaimynas pasiūlo nunešti jūsų dviratį laiptinėje iki buto. Kaip jaučiamės, kai kitam padedame?

Mokiniai taip pat gali padėti bendraklasiui. Įtraukite bendraklasius, kad jie jaustų pasidžiavimą, padėdami vienas kitam.

Pasvarstykite, kurie mokiniai galėtų tapti tam tikrais bendraklasio, kuriam nustatytas autizmas, atstovais \ padėjėjais. Jie galėtų paaiškinti mokyklos taisykles ar socialines situacijas, kurias jam sunkiau suvokti. Šitaip jie galėtų netiesiogiai apsaugoti bendraklasį nuo galimų nemalonių, galbūt nerimą ir nesaugu-

mo jausmą keliančių situacijų. Vis dėlto vaikams priskirta atsakomybė turėtų būti saikingai pamatuota.

Diskutuokite ir aptarkite su mokiniais, kuo galite padėti klasėje vienas kitam? Kas jums patinka klasėje ir padeda geriau jaustis?

Remdamiesi išankstiniais pokalbiais su mokiniu, jo tėvais ar kitais specialistais, surašykite pagalbos mokiniui būdus panašiai, kaip pateikta pavyzdyje (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Kas padeda geriau jaustis?

KAS MAN PATINKA?
Man patinka, kai iš anksto žinau, kas manęs laukia.
Man patinka turėti dienotvarkę ir aiškų planą.
Geriau suprantu ne žodžiu pateikiamas, o užrašytas \ pavaizduotas užduotis.
Paveikslėliai man padeda įsiminti ir suprasti.
Man lengviau mokytis, kai aiški struktūra.
Paveikslėliai padeda man parodyti, ko aš noriu.
Man kartais reikalinga pagalba tvarkantis.
Man reikia daugiau laiko užduotims atlikti.
Kartais man sunku suprasti kitus vaikus.
Man patinka, kai vaikai yra draugiški.
Man kartais sunku suprasti, ką aš jaučiu arba ką jaučia kiti.
Mieliau nespirtuočiau.
Aš taip pat turiu ypatingų pomėgių.
Man patinka pabūti vienam.
Pertraukos metu man per daug triukšminga.
Man patinka, kai klasėje netriukšmaujama.
Kai kas nors nesiseka, aš supykstu.
Kai jaučiu, kad man per sunku tai daryti, priešinuosi.
Kartais jaučiuosi pavargęs ir noriu pailsėti.
Man patinka, kai kiti sako tai, ką galvoja.
Man patinka, kai mane iš anksto įspėja, kas bus.
Aš noriu turėti draugų.
Pasakyk man, jei aš per daug kalbu tik apie save ir jei tave tai erzina.
Pakalbėkime apie abiem įdomius dalykus.
Man patinka būti vienam, tačiau smagu, kai mane pakalbina, nes aš taip pat noriu turėti draugų.
Man patinka sėdėti toje pačioje vietoje.
Man lengviau mokytis, kai sėdžiu vienas.
Įvairūs ženklai, paveikslėliai, iškabos man padeda suprasti ir geriau orientuotis.
Man nebūtina žiūrėti tau į akis, nes girdžiu ir suprantu tave.
Man patiktų, kad tu pirmas su manimi pasisveikintum.
Man patinka, kai kalbi aiškiai, pvz., paduok pieštuką, einame valgyti.
Geriau įspėk mane, jei pastebėjai, kad man tai gali būti pavojinga.
Man patinka, kai gerbi mano norus.

Padiskutuokite su mokiniais, kurie lentelės teiginiai jiems tinka. Šis sąrašas labai universalus. Kai kuriuos teiginius galima išplėsti ir paaiškinti, kaip mes reaguojame į vieną ar kitą dalyką. Kaip į tai reagoja bendraklasis, kuriam nustatytas autizmas?

Paklauskite mokinių, kaip jie galėtų padėti bendraklasiui mokykloje?

ŽAIDIMAS.

Poromis ar grupėje mokiniai išsikerpa korteles ir bando jas surūšiuoti pagal temas.
Tikslas – suprasti, kokios pagalbos gali prireikti bendraklasiui, kuriam nustatytas autizmas.

Priedas. Pagalbos strategijos mokiniui

PAGALBA BENDRAUJANT	Palaikyti akių kontaktą	Aiškiai kalbėti	Pasitikslinti, ar teisingai jus suprato. Jei ne, draugiškai paaiškinti	Padėti suprasti, kaip jaučiasi. Pasakyti, pvz., „tu piktas“, „tau neramu“, „tau patinka“
PAGALBA PALAIKANT SANTYKIUS. BENDRADARBIAVIMAS	Prieiti prie bendraklasio ir paklausti: „Ar nori su manimi kartu žaisti, atlikti užduotį ir pan.“	Aiškiai sutarti, kas ką darys, kai kartu atliks užduotį grupėje	Pasiūlyti būti atsakingu dirbant kartu, jei kitas to nenori	Paklausti, ar reikalinga pagalba atliekant užduotį
PAGALBA KLASĖJE AR KITOJE MOKYKLOS APLINKOJE	Parodyti kelią į kitą kabinetą	Pasirūpinti, kad nebūtų daug triukšmo	Laikytis atstumo, jei kitas to pageidauja \ nori	Paaiškinti klasės ar mokyklos taisykles
PAGALBA PAMOKŲ METU	Padėti klasės draugui surasti reikiamas priemones, jei jam reikalinga pagalba	Padėti užsirašyti pastabas, namų darbus	Palaukti, jei kitam reikia daugiau laiko	Pagirti ir padrąsinti
SPECIALŪS POMĖGIAI, NORAI	Gerbti norą, jei mėgsta būti tam tikroje vietoje, kurioje gerai jaučiasi	Gerbti susidomėjimą kokia nors sritimi	Leisti išeiti, pabūti vienam	Susitarti dėl ženklo, jei norite pakeisti temą
BAIMĖS	Jei kitam baisu, neramu, gerbti ir neversti kito ko nors daryti	Parodyti supratimą, palaikymą, jei kitas turi baimių	Apsaugoti nuo kitų mokykloje	Padrąsinti, pasiūlyti savo pagalbą, kai kitas jaučia baimę

Pagalbos strategijų žaidimas parengtas pagal

https://www.isb.bayern.de/download/14848/ass_a9_aufklaerung.pdf

LITERATŪRA

1. Aufklärung der Mitschüler über Autismus. Staatsinstitut für Schulqualität und Bildungsforschung. München. Prieiga per internetą: https://www.isb.bayern.de/download/14848/ass_a9_aufklaerung.pdf.
2. Famous with autism. Prieiga per internetą: <https://www.autismcommunity.org.au/famous---with-autism.html>.
3. History's 30 most inspiring people on the autism spectrum. Prieigos per internetą: <https://www.appliedbehavioranalysisprograms.com/historys-30-most-inspiring-people-on-the-autism-spectrum/>; <https://www.communitypractitioner.co.uk/features/2019/11/understanding-autism>.
4. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2020 m. rugsėjo 14 d. įsakymas Nr. V-1367. Ugdymo organizavimo rekomendacijos mokiniams, kuriems diagnozuotas autizmas.
5. Matzies-Köhler M. Autismus: Adlerblick und Tunnelsicht 2: Tipps für Lehrer. 2015, p. 138.
6. Metodinis leidinys „Pagarbos kitoniškumui ugdymas pradinėse klasėse“. 2018, p. 35. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/8700>.
7. Mobile Sonderpädagogische Dienste A 9 Aufklärung der Mitschüler über Autismus. Prieiga per internetą: https://www.isb.bayern.de/download/14848/ass_a9_aufklaerung.pdf.
8. Powell M. Cinematherapy as a clinical intervention: theoretical rationale and empirical credibility. 2008, p. 90. Prieiga per internetą: <https://scholarworks.uark.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4516&context=etd>.
9. Universität Würzburg: was tun, wenn Schüler Autismus haben? Prieiga per internetą: https://www.uni-wuerzburg.de/fileadmin/06000060/03_Lehrerbildung_an_der_PSE/Inkl_SiKri/WS16-17_RGB_Handreichung.pdf.
10. Videikaitė G. Tėvų, auginančių autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikus, patirtys ir auklėjimo stiliaus paieškos. Magistrinis darbas, 2019, p. 64. Prieiga per internetą: <https://hdl.handle.net/20.500.12259/93411>.
11. Vikipedija. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Greta_Thunberg.
12. Zablotsky B., Bradshaw C. P., Anderson C. M., Law P. Risk factors for bullying among children with autism spectrum disorders. *Autism*, 2013b, doi: 10.1177/1362361313477920. 1362361313477920 [pii] [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar].